

štúdie

Gróf Tomáš V. (Temel)¹ zo Svätého Jura (*okolo 1345 – †1405)

Daniel Gahér

Svatojurskí a pezinskí grófi na vzostupe moci

Gróf Tomáš bol príslušníkom strednej svätajurskej línie grófov zo Svätého Jura a Pezinka.² Tento šľachtický rod sa vyvinul ako jedna z vetiev vtedy významného rodu Hont-Poznanovcov, ktorá získala od uhorského kráľa Ondreja II. do dedičnej držby viaceré majetky v oblasti Záhoria, no najvýznamnejšou darovanou lokalitou bolo panstvo (*predium*) Svätý Jur a majetok (*terra*) Pezinok pod Malými Karpatmi. Na oboch územiach si postavili po polovici 13. storočia kamenné hrady, podľa ktorých získali aj svoj predikát „zo Svätého Jura a Pezinka“. Zakladateľom svätajurskej vetvy rodu bol kráľovský pohárnik Sebeš I.³, ktorý získal panstvo Svätý Jur v roku 1209. Už v 60-tych rokoch 13. storočia sa počas života jeho syna Abraháma I. začal stavať Svätajurský hrad (*castrum Sancti Georgii*),⁴ ktorý sa stal hlavným sídlom svätajurských grófov. Abrahámov vnuk Peter I. založil strednú svätajurskú líniu grófov potom, čo svojmu bratovi Sebešovi II. prepustil rodové majetky priliehajúce staršej pezinskej línii grófov po smrti jej posledného člena Pavla II. (†1308).

Počas bojov o uhorský trón po vymretí Arpádovcov (1301) sa grófi pravdepodobne nepripojili ani k uhorskému panovníkovi Karolovi Róbertovi, ani oligarchovi Matúšovi Čákovi, ktorý ovládal takmer celé územie západného a stredného Slovenska a ostali v následnom vojenskom konflikte neutrálni. Ich postoj mal za následok skutočnosť, že za vlády Karola Róberta ani jeden z grófov zo Svätého Jura nezastával krajinskú hodnosť, hoci za posledných arpádovských kráľov patrili do najvyššej šľachty. Neutrálna pozícia sa zmenila až počas vlády druhého anjouovského panovníka, Ľudovíta I. Veľkého, ktorý menoval v roku 1360 grófa Petra I. berežským županom (1360-1361)⁵ – teda po viac ako osemdesiatich

¹ Zdrobenina mena Tomáš, ktorá sa používala v nemeckom prostredí.

² Pozri genealogickú tabuľku rodu na konci štúdie. Literatúra ku grófam zo Svätého Jura a Pezinka - WERTNER, Moriz. *Die Grafen von St. Georgen und Bösing*. Wien : Selbstverlag.-Druck von Carl Gerold's Sohn, 1891, 94 s.; ILA, Bálint. *A szentgyörgyi és bazini grófok birtokainak kialakulása*. In *Turul*, 41, 1927, s. 37-71; LUKAČKA, Ján. *Pezinok a jeho majitelia v 13. a 14. storočí*; GAHÉR, Daniel. *Pezinok v 15. storočí*. In *Bozen...Pezinok 1208-2008*. Pezinok : Mesto Pezinok, 2008, s. 67-70; 71-82.

³ Sebeš I. – kráľovský pohárnik v rokoch 1209, 1216, 1217 a nitriansky župan 1231, 1233, 1236, 1239.

⁴ Pozri GOMBOS, Albinus Franciscus. *Catalogus fontium historiae hungaricae (Continuato Vindobonensis) I*. Budapest : Academia litterarum de sancto Stephano rege, 1937, s. 261. Od 16. storočia sa začal používať aj názov Biely Kameň.

⁵ Peter I. sa prvýkrát spomína už v roku 1308, teda keď bol menovaný do funkcie berežského župana v roku 1360, musel mať okolo 60 rokov.

rokoch sa jeho zásluhou rod opätovne dostáva do kráľovských služieb. Politickú izoláciu grófov však prelomil definitívne až Petrov syn Tomáš V. (Temel), ktorý zastával najvyššie krajinské úrady. Práve on ako najvýznamnejší predstaviteľ rodu v 14. storočí je témou tohto príspevku.

Tomáš sa v prameňoch spomína prvýkrát v roku 1363 spolu so svojimi bratmi Petrom II. a Jánom II., keď dostávajú spolu so svojim otcom Petrom I. právo meča v dedine Štvrtok na Ostrove.⁶ V listine sa spomínajú Petrovi synovia ako kráľovskí familiári. Ich otec, bývalý berežský župan, sa pričínal o to, aby mohli urobiť kariéru na kráľovskom dvore. Kráľ Ľudovít Veľký ich preto následne podporil aj v rámci sporu s mestom Bratislava o majetok Dvorník⁷. Z korešpondencie medzi kráľom a Bratislavskou kapitulou sa dozvedáme, že sa konflikt medzi mestom a grófmi zo Svätého Jura a Pezinka vyostřil natoľko, že boli Bratislavčania napadnutí grófom Petrom II. pri prejednávaní sporu o Dvorník.⁸ Napriek viacerým protestom zo strany mesta obdržali zakrátko bratia Tomáš V., Peter II. a Ján II. časti zeme Dvorníka.⁹ V roku 1363 získal bratranec grófa Tomáša Ján I.¹⁰ z pezinskej línie kráľovské privilégium, ktorým boli vymedzené hranice majetkov priliehajúcich k Svätøjurskému a Pezinskému hradu.¹¹ Grófi sledovali touto iniciatívou najmä potvrdenie regálnych práv na spomenutých územiach, najmä čo sa týka práva na dolovanie a výnosu z neho.¹²

O už spomenutom Tomášovom bratovi Jánovi (II.) máme veľmi málo pramenných informácií. Väčšinou sa v spojitosti s Tomášom spomína jeho brat Peter, spoločne s ktorým vyrastali a boli pážatami na dvore Ľudovíta Veľkého. Ján pravdepodobne ako najstarší z trojice bratov ostal na rodových majetkov (Svätøjurský hrad) a spravoval ich aj po smrti svojho otca Petra I. (†1363/1364). Čoskoro sa však vracajú na rodové majetky aj bratia Peter a Tomáš. Peter sa usídlil na Svätøjurskom hrade, ktorý spravoval so svojim najstarším bratom Jánom. Druhé rodové sídlo svätøjurských grófov, ktorým bol vodný hrad Eberhard (Malinovský hrad), si vybral ako svoju rezidenciu gróf Tomáš. Na rozdiel od neho sa však už Peter v kráľovských službách nespomína. Gróf Tomáš V. sa v kráľových službách spomína

⁶ Magyar Országos Levéltár Budapest, Diplomatikai levéltár (Maďarský krajinský archív, Archív diplomatických listín - ďalej iba DI) DI 5 236; FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* (ďalej iba CDH) IX/3. Buda : Typis typogr. Regiae vniuersitatis Vngaricae, 1834, num. 177, pag. 345-346.

⁷ Zaniknutá dedina v chotári Vajnor.

⁸ *Inventár listín, listov a iných príbuzných písomností Archívu mesta Bratislavy* (ďalej iba AMB) I. Zostavila Darina Lehotská et al. Praha : Archívna správa ministerstva vnútra, 1956, num. 220.

⁹ DI 5 320, AMB I, num. 222. Peter I. sa v tejto listine spomína ako zosnulý.

¹⁰ Dvorský vojak kráľa Ľudovíta Veľkého (1361-1380).

¹¹ DI 56 751 – pôvodné privilégium z roku 1363 sa grófom stratilo, preto si ho vyžiadali znova v roku 1373.

¹² Najvýznamnejšou baníckou lokalitou (na drahé kovy) bola dnes už zaniknutá dedina Zumberg severovýchodne od Pezinka.

v roku 1366 ako sprostredkovateľ splatenia dlhu 28 tisíc zlatých, ktoré mali zaplatiť rakúske kniežatá Albrecht a Leopold uhorskému kráľovi Ľudovítovi I. Tomáš v listine pripomína kniežatám ich dlh, a zároveň sa v nej zaväzuje potvrdiť dlžníkom splatenie tisíc zlatých z tohto dlhu.¹³

Ako majiteľ hradu Eberhard sa dostal Tomáš v roku 1367 do sporu s mestom Bratislava kvôli vyberaniu mýta v prístave Eberhard na Malom Dunaji.¹⁴ Tento spor bol jedným z radu konfliktov medzi grófmi zo Svätého Jura a Pezinka a bratislavským mešťanom Jakubom II., ktorý bol richtárom Bratislavy (od 1326 do svojej smrti v roku 1374). Jakubovci¹⁵ boli majiteľmi viacerých majetkov v Bratislave a jej blízkosti. Išlo najmä o dediny v blízkosti Malého Dunaja (Vrakuňa, Most pri Bratislave, Nová Dedinka, Tureň, Horné Janíky a iné), a tiež o vinice, ktoré vlastnili Jakubovci vo Svätom Jure. Začiatok sporu siaha až do roku 1341, kedy svätajurský gróf Peter I. (otec Tomáša) poslal na palatínsku kongregáciu sťažnosť, že bratislavský richtár Jakub ako nájomca mýt vo vrakuňskom prístave prinútil jeho poddaných chodiť cez vrakuňské mýto, keď prechádzali z Ivanky pri Dunaji do Eberhardu. Palatín Viliam Druget vtedy rozhodol v prospech grófa Petra.¹⁶ Tomášov brat Ján však získal v roku 1373 do zálohu aj tento podiel v prístave – vrakuňské mýto.¹⁷ O dva roky neskôr sa v spojitosti so spomenutým prístavom spomína aj gróf Tomáš, keď pozostalí po richtárovi Jakubovi II. protestujú proti tomu, aby mu Ondrej z Vrakune dal svoj podiel v tomto prístave.¹⁸ Následne po predložení listín a svedectiev bolo vrakuňské mýto pridelené Bratislave.¹⁹ Predstavitelia tejto významnej richtárskej rodiny sa však po smrti Jakuba II. značne zadlžili a stratili niektoré majetky na Malom Dunaji – na rozdiel od svätajurských a pezinských grófov, ktorí začínajú zväčšovať svoju majetkovú doménu aj na danom území.

Gróf Tomáš (Temel) - najslávnejší z rodu za vlády Anjouovcov

Od roku 1375 do roku 1378 zastával gróf Tomáš funkciu kastelána (*castellanus*) vodného hradu v Holiči, ktorý bol v kráľovom majetku. Keďže sa nám nezachovali z tohto obdobia žiadne listiny či iná korešpondencia, z ktorej by sme sa viac dozvedeli o jeho službe, musíme si pomôcť všeobecnými poznatkami o tomto poste. Ako kastelán kráľovského hradu

¹³ CDH IX/ 3, num. 347, pag. 640-641.

¹⁴ AMB I, num. 246.

¹⁵ O bratislavskej meštianskej rodine Jakubovcov pozri bližšie LEHOTSKÁ, Darina. *Jakubovci – bratislavská patricijská rodina (1279–1420)*. In *Bratislava – Spisy Mestského múzea v Bratislave*, 3. zväzok, 1967, s. 59-115.

¹⁶ LEHOTSKÁ, ref. 15, s. 79.

¹⁷ AMB I, num. 314.

¹⁸ AMB I, num. 345.

¹⁹ AMB I, num. 346.

mal okrem samotnej pevnosti na starosti aj jej bezprostredné okolie. Bol veliteľom hradnej posádky, ktorej úlohou bola obrana a ochrana hradu a kráľovských vojakov v bezprostrednej blízkosti hradu. Na starosti mal rovnako jeho zásobovanie, rekonštrukciu (výstavbu) a touto funkciou zároveň získal aj sudcovské právomoci voči osadenstvu hradu a podhradia. V našom prípade teda spravoval aj Holíč, nad ktorého obyvateľmi mal aj sudcovské právomoci. V Holíči existovala v tom čase významná mýtna a colná stanica na trase Českej cesty, ktorú mal rovnako pod svojou správou Tomáš ako kastelán Holíčskeho hradu. Česká cesta bola v tom čase najfrekventovanejšou obchodnou tepnou, spájajúcu české územia s Uhorskom (smer Trnava, Budín). Spravovanie tejto stanice nieslo so sebou aj nemalé finančné príjmy plynúce grófovi Tomášovi.

Kráľ Ľudovít bol spokojný s jeho službami a daroval jemu i jeho bratovi Petrovi v roku 1377 za ich verné služby dediny Gajary a Malé Leváre ležiace na tzv. Veľkej ceste (*maxima via*).²⁰ Táto obchodná cesta viedla z Českého kráľovstva cez Holíč, Gajary, Kostolište, Malacky, Stupavu do Bratislavy. Udelenie daných majetkov nebolo náhodné, ale cielené, pretože darované dediny boli v blízkosti starých záhorských majetkov grófov zo Svätého Jura, získaných najmä počas vlády Ondreja II. (1205-1235). Ku koncu toho istého roku daroval Ľudovít obom bratom hrádok (*fortalicium*) pri dedinke Oslip (východne od Neziderského jazera),²¹ ktorý odobral kráľ Trochmanovi z Oslipu kvôli jeho opakovanej nelojálnosti. Samotný hrádok Oslip označil v tejto listine panovník ako sídlo zlodejov a lúpežníkov. V Šopronskej župe získal gróf Tomáš nasledujúci rok aj ďalšie majetky: *Zelkuth* (Breitenbrunn), *Pardan* (Wulkaprodersdorf), *Keuesd* (Sopronkövesd) a v roku 1382 *Pangard* (Baumgarten) a *Nadasd* (Rohrbach bei Mattersburg). Dôvodom, prečo získal Tomáš s bratom Petrom viaceré majetky v oblasti na západ od Neziderského jazera, bola najmä skutočnosť, že v tom čase boli grófi sobášmi spriaznení s tamojším významným rodom Forchtenstein (maď. Nagymartoni). Sídlom tohto rodu bol hrad Forchtenstein (asi 30 km na JZ od Neziderského jazera). Ich staršia sestra Anna sa vydala v roku 1355 za Mikuláša z Forchtensteinu²² a aj ďalšia grófka s rovnakým menom Anna, ale z pezinskej línie sa vydala za Pavla z Forchtensteinu²³. Niektorí historici (Wissgrill)²⁴ boli názoru, že aj otec grófa Tomáša Peter I. mal za manželku príslušníčku tohto rodu, no v prameňoch sa takáto

²⁰ DI 6 432; DI 6 582.

²¹ NAGY, Imre (ed.). *Sopron vármegye története* (ďalej iba SVT) I. Sopron : Litfass Károly könyvnyomdájában, 1889, num. 306, pag. 444-446.

²² SVT I, num. 188, pag. 245-246.

²³ Zachovala sa svadobná zmluva z roku 1387.

²⁴ WISSGRILL, Franz Karl. *Schauplatz des landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herren und Ritterstande vom dem XI. Jahrhundert an, bis auf jessige Zeiten III*. Wien : Johan Karl Schuenber, 1797, s. 251; 253.

informácia nespomína. O Tomášovi nevieme či bol v tom čase ženatý – o jeho manželke však máme informácie až neskoršieho dáta.

V roku 1378 získava gróf Tomáš jeden z najvyšších krajinských úradov - stáva sa kráľovským taverníkom (1378-1382), teda správcom kráľovských financií. Svoje schopnosti v tejto oblasti preukázal kráľovi ako kastelán Holíčskeho hradu a tamojšej mýtnej a colnej stanice. Počas úradovania na poste kráľovského taverníka si kúpil v Bratislave dom od Jána Straussa (bývajúceho v Hainburgu), čím získal práva a povinnosti tamojších mešťanov.²⁵ Vďaka Tomášovej iniciatíve udelil Ľudovít I. jeho majetku Gajary v roku 1380 právo na konanie týždenných trhov pripadajúcich na stredú.²⁶

Na začiatku roka 1382 sa dostal gróf do sporu s potomkami po richtárovi Jakubovi II. (†1374), ktorým zabral viaceré domy a vinice. Dozvedáme sa to z listiny kráľa Ľudovíta, ktorý nariadil Mikulášovi Séčimu, krajinskému sudcovi a bratislavskému županovi zároveň, aby sa postaral o satisfakciu pre Jakobových potomkov, ktorým gróf Tomáš zo Svätého Jura zabral vinice a domy. Tomáš sa musel ďalej zaviazat', že bude konať podľa všetkých práv a povinností bratislavských mešťanov. Priazeň panovníka si udržal aj naďalej. Niekoľko mesiacov pred smrťou kráľa Ľudovíta bol menovaný za nitrianskeho župana. Nevieme určiť presné časové rozhranie jeho zastávania tohto úradu, pretože ako nitriansky župan sa spomína iba raz a to v roku 1382.²⁷

Po smrti kráľa Ľudovíta Veľkého (†10. septembra 1382) nastúpila na trón jeho dcéra Mária. Ešte počas vlády jej otca bola naplánovaná jej budúcnosť. Mala sa stať snúbenicou brandenburského markgrófa Žigmunda Luxemburského. Po dovŕšení dospelosti sa mala za neho vydať a tým sa mal jej manžel súčasne stať aj poľským kráľom.²⁸ Žigmundovi sa nepodarilo získať poľský trón, ako sa plánovalo, pretože Mária bola nakoniec namiesto svojej sestry Hedvigy korunovaná za uhorskú kráľovnu. Žigmund sa tým nedal znechutiť a pokúsil sa zabojovať o uhorskú korunu. Jeho snúbenica, vtedy už uhorská kráľovná Mária ho však odmietala, pretože ju proti nemu poštvala jej matka Alžbeta Kotromaničová, ktorá k Žigmundovi od prvého okamihu pociťovala odpor. Jej strana nadviazala diplomatické rokovania s francúzskym dvorom s cieľom nájsť pre Máriu vhodnejšieho manžela.²⁹

²⁵ AMB I, num. 399.

²⁶ DI 6 747.

²⁷ DI 6 939.

²⁸ *Kronika Jána z Turca*. In SOPKO, Július. *Kroniky stredovekého Slovenska : Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov*. Budmerice : Rak, 1995, s. 122.

²⁹ Pre objasnenie politických okolností pozri bližšie PERNIŠ, Jaroslav. *Posledná anjouovská kráľovná Mária Uhorská (1371-1395)*. In *Historický časopis*, roč. 47, 1999, č. 1, s. 3-17.

Gróf Tomáš bol verným stúpencom snáh kráľovnej vdovy Alžbety a pravdepodobne aj on podporoval dynastické prepojenie s francúzskym kráľovským dvorom. Toto tvrdenie potvrdzuje najmä Tomášove vymenovanie na post chorvátskeho a slavónskeho bána³⁰ len niekoľko mesiacov po nadviazaní prvých kontaktov s francúzskym dvorom.³¹ Do tohto úradu sa dostal v zložitej politickej situácii, ktorej sprievodným javom boli viaceré nepokoje, vzbury a narastanie nepriateľských nálad voči kráľovnej matke Alžbete a jej dcére kráľovnej Márii, ktorá síce bola právoplatne korunovaná za uhorskú kráľovnú, no ako panovníčke – žene jej chýbal manžel, ktorý by jej postavenie upevňoval. Avšak tento manžel nemal taktiež príliš zasahovať do vlády v Uhorsku.

Ohniskom nepokojov bola najmä Dalmácia, kde už 8. júla 1384 došlo k zmiereniu medzi grófom Tomášom ako bánom a služobníkom kráľovien a mestom Zadar. O tri dni neskôr sa konala poprava vodcov povstania proti Alžbete a Márii. Povstalci *Zanitus Draperius*, jeho príbuzný *Dancarolus*, *Petrus Frankalanca* a *Miscolo Miletich* boli sťatí na zadarskom námestí.³² Tu ukázal gróf Tomáš svoju ráznosť a rozhodnosť v riešení konfliktov a následne diplomatické schopnosti v upokojení a uzmiernení sa s odporcami v Zadare.

Koncom roka 1384 získal bán Tomáš zo Svätého Jura od Raimunda, priora rádu hospitalitov sv. Jána (Krstiteľa) Jeruzalemského, ďalšie dediny k svojmu domíniu v Šopronskej župe.³³ Išlo o dediny *Beu*, *Chistianiana* (Keresztény), *Templum* (Egyházosfalva).³⁴ Na spravovanie svojich majetkov však nemal veľa času, pretože sa stále viac zapájal do riešenia politickej situácie v krajine.

Do mocenského zápasu o uhorský trón vstúpil aj ďalší adept - neapolský kráľ Karol Malý, ktorý prijal ponuku chorvátskych magnátov Horvátovcov a vydal sa na cestu za svätoštefanskou korunou. Karol bol bývalým chránencom uhorského kráľa Ľudovíta a jeho najbližším žijúcim príbuzným. Kráľovná Mária a jej matka Alžbeta potrebovali svojho verného svätojurského grófa bližšie pri sebe v stále sa zhoršujúcej situácii. Kráľovná Mária ho menovala začiatkom roka 1385 za krajinského sudcu; popri palatínovi Mikulášovi z Gorjan (*de Gara*) sa stal gróf Tomáš jedným z najmocnejších mužov kráľovstva. Šťastie však novovymenovanému krajinskému sudcovi a jeho kráľovnej neprialo dlho. Pripravovaný príchod a následné prevzatie vlády orleánskym vojvodom Ľudovítom³⁵, ako plánovali so

³⁰ Gróf Tomáš bol uvedený do úradu dalmátskeho a chorvátskeho bána 15. mája 1384.

³¹ SCHWANDTNER, Joannis Georgius. *Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum et Slavonicarum*. Pars 1. Tomus 3. Vindobona : Bibliopolae Vindobonensis, 1748, s. 725.

³² CDH X/1, num. 103, pag. 206-207.

³³ DI 7 111; CDH X/1, num. 96, pag. 179-181.

³⁴ Tieto majetky sa mi nepodarilo presnejšie lokalizovať.

³⁵ Brat francúzskeho kráľa Karola VI.

svojimi poradcami kráľovné, skončil nezdarom, pretože Karol Malý vojvodovi zamedzil vstup do krajiny cez Jadranské more. Niekedy koncom októbra 1385 však neapolského kráľa Karola predbehol Žigmund Luxemburský, ktorý vojenskou intervenciou prinútil kráľovnú Máriu, aby sobášnu zmluvu potvrdila záväzným sľubom a manželstvom.³⁶ Žigmundovi pomohli s financovaním vojenského ťaženia do Uhorska jeho bratranci moravskí markgrófi Prokop a Jošt. Podľa dohody im však dal za čiastku 50 tisíc kôp grošov³⁷ do zálohu viaceré majetky v Brandenbursku.³⁸ Táto zmluva z 9. júla 1385 je pre nás dôležitá, pretože v nej dal Žigmund moravským markgrófom do zástavy aj všetky územia, nimi dobyté alebo inak získané, napravo od rieky Váh.³⁹ Išlo teda o územie západného Slovenska alebo presnejšie povedané o Bratislavskú župu, v ktorej sa nachádzala pozemková základňa grófov. Chýba nám dostatok prameňov, aby sme mohli zabraté územia celistvejšie lokalizovať. Podľa českého historika Václava Štěpána bola v ich rukách s určitosťou od augusta 1385 celá Bratislavská župa s kráľovskými mestami Bratislavou a Trnavou, v Nitrianskej župe to bola Skalica, hradné panstvo Branč, oblasť okolo Veľkých Kostolian a Vrbového, hrad Čachtice a Nové Mesto nad Váhom.

Pravdepodobne krátky čas po tejto výprave markgrófov sa gróf Tomáš, vtedy ešte vo funkcii krajinského sudcu, dostal do Joštovho väzenia⁴⁰. Hlavným dôvodom bola spomínaná podpora plánu kráľovnej matky Alžbety Kotromaničovej a palatína Mikuláša z Gorjan, ktorí nadviazali diplomatické rokovania s francúzskym dvorom.

Z majetkov šľachticov získali Jošt a Prokop najmä územia grófov zo Svätého Jura a Pezinka – Pezinok a Eberhard (Malinovo) a pravdepodobne aj Svätý Jur.⁴¹ O obsadení Pezinka vieme až zo sporu medzi grófmi z roku 1399. Išlo o konflikt grófa z pezinskej línie Juraja II. s Petrom II., príslušníkom svätøjurskej línie. Tento spor vznikol v roku 1399, pretože Juraj nesplnil starý sľub, že vráti 4-tisíc zlatých, za ktoré pre neho Peter znovu získal hrad Pezinok dobytý Čechmi.⁴² Juraj svoj sľub poprel a vyzval Petra na súboj. Ten však súboj

³⁶ PERNIŠ, ref. 29, s. 14.

³⁷ Jedna kopa = 60 grošov.

³⁸ ŠTĚPÁN, Václav. *Zápas moravského markraběte Prokopa o Liptov v rámci středoevropské politiky na sklonku 14. století*. In *Historický časopis*, roč. 40, 1992, č. 5, s. 542.

³⁹ *Tamže*, s. 542.

⁴⁰ Ako krajinský sudca sa gróf Tomáš spomína poslednýkrát 13. októbra 1385 In Magyar Országos Levéltár Budapest, Fényképgyűjtemény levéltár (Maďarský krajinský archív, Archív fotokópii listín - ďalej iba Df) Df 272 317.

⁴¹ ŠTĚPÁN, ref. 38, s. 542.

⁴² Česi – vojsko brandenburského markgrófa Žigmunda a jeho bratrancov Prokopa a Jošta – sa zmocnili Pezinského hradu pravdepodobne už v roku 1385. Pri tomto vpáde sa české vojsko zmocnilo alebo aspoň pokúsilo dobyť aj Svätøjurský hrad. Pozri tiež ŠVANDA, Petr. *Hrad Biely Kameň*. In *Pamiatky a múzeá*, roč. 56, 2007, č. 1, s. 8.

odmietol a spor sa napokon riešil prísahou.⁴³ Peter sa teda zmieril s markgrófmi a kúpil späť od nich za túto sumu hrad Pezinok, aby sa ich dôležité rodové sídlo dostalo späť do ich držby. Ohľadom prinavrátania hradu Eberhard po viac ako štyroch rokoch do rúk grófov sa nám zachovala listina z 25. januára 1390, ktorou predáva moravský markgróf Prokop tomuto Petrovi aj hrad Eberhard za 1900 zlatých.⁴⁴

Spomenutý Peter bol podľa týchto údajov akýmsi hlavným zmierovateľom medzi predstaviteľmi vlastného rodu a moravskými markgrófmi. Hoci bol rovnako, ako jeho brat Tomáš, oddaným služobníkom kráľovien, nezasiahol priamo do mocenského zápasu medzi nimi a markgrófom Žigmundom. Ešte počas zálohovania rodových majetkov pomohol spolu so svojim bratom Jánom II. vyslobodiť z väzenia brata Tomáša V., ktorý bol zajatý ako jeden z najvýznamnejších stúpcov kráľovnej Márie a jej matky Alžbety. O jeho prepustení sa píše tiež v podmienkach, ktoré dávajú uhorské stavy Žigmundovi Luxemburskému, za ktorých sú ochotné akceptovať jeho nástup na uhorský trón.⁴⁵ Gróf Tomáš V. (Temel) bol teda prepustený z väzenia markgrófa Jošta ešte pred 31. marcom 1387, keď bol Žigmund Luxemburský korunovaný. Konkrétne sa píše, že okrem jeho bratov Petra II. a Jána II. mu pomohli z väzenia aj samotní moravskí markgrófi Prokop a Jošt. Ako vieme s neskorších prameňov, Tomáš a jeho bratia sa pravdepodobne dohodli s markgrófmi o výške výkupného, ktorým sa začali následné obojstranné dohody o vyplatení zabratých majetkov grófov zo Svätého Jura a Pezinka pri Žigmundovom vojenskom ťažení.⁴⁶ Väznený bol gróf Tomáš teda v období medzi 16. októbrom 1385 (kedy sa poslednýkrát spomína vo funkcii krajinského sudcu) až 31. marcom 1387.

Práve grófovi Petrovi, ktorý sa najviac pričínal o navrátenie majetkov naspäť do mocenskej sféry rodu, dal kráľ Žigmund do dedičného vlastníctva hrad a panstvo Pajštún. V darovacej listine z 8. júna 1390 sa píše, že tento hrad s priliehajúcimi majetkami dostáva gróf Peter za škody, ktoré utrpel vo vojnách, keď boli jeho dediny vypálené a vyľudnené, a tiež za oddanú službu bývalému kráľovi Ľudovítovi Veľkému, jeho manželke Alžbete

⁴³ DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho kráľ : Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský*. Budmerice : Rak, 2003, s. 221; MÁLYUSZ, Elemér (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár* (ďalej iba ZsO) I. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1951, num. 5903.

⁴⁴ CDH X/8, num. 116, pag. 308-309.

⁴⁵ Pozri *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V : Prvý cisár na uhorskom tróne*. Zostavil Július Bartl et al. (ed.). Bratislava : Literárne a informačné centrum, 2001, s. 28. Bálint Ila vo svojom diele (ref. 2, s. 41) nesprávne uvádza, že gróf Tomáš sa dostal do väzenia moravského markgrófa Jošta až po bitke pri Kosovom poli, ktorá sa odohrala v roku 1389.

⁴⁶ SVT I, num. 358, pag. 512-514; DI 7 831.

Kotromaničovej a ich dcére, kráľovnej Márii.⁴⁷ Je potrebné dodať, že kráľ Žigmund touto donáciou odmenil grófa Petra aj za zásluhy na diplomatickom urovaní majetkových sporov s moravskými markgrófmí, ktoré sa týkali rodových území grófov. Po týchto dohodách sa následne grófi zo Svätého Jura a Pezinka zmierili aj s markgrófom Joštom, ktorému v liste z 29. júna 1390 píšu (bratia Tomáš V., Peter II., ich synovec Tomáš VI., gróf z pezinskej línie Juraj II. a Ján Forchtenstein⁴⁸), že mu nebudú mať za zlé väznenie grófa Tomáša V. (Temela).⁴⁹

Tomáš už po týchto udalostiach viac nezasiahol do uhorskej politiky. Venoval sa najmä hospodáreniu na svojich majetkoch. Utiahol sa na svoje predošlé sídlo hrad Eberhard. V roku 1393 musel predať hrad Oszlop (Oslip) v Šopronskej župe s k nemu priliehajúcimi majetkami Jánovi II. z Kaniže⁵⁰, budúcu hlavnému predstaviteľovi opozície voči Žigmundovi, ktorý však bol v tomto čase kráľovským kancelárom a ostrihomským arcibiskupom. Tento hrad bol ohodnotený na sumu 6 800 zlatých, ktoré dlhoval Tomáš ako výkupné za svoje prepustenie z väzenia markgrófa Jošta.⁵¹ Ešte v tom istom roku mu však kráľ Žigmund daroval dediny Šenkvice, Blatné, Čataj, *Kezew*⁵² a *Narasa*^{53, 54}. Pravdepodobne išlo o akúsi majetkovú kompenzáciu za predošlý predaj hradu Oslip Jánovi z Kaniže ako jednému z najvýznamnejších podporovateľov Žigmunda Luxemburského na začiatku jeho vlády.⁵⁵

Paradoxom je, že v roku 1399 mu dokonca jeho bývalý väzňateľ markgróf Jošt daroval hrad a mestečko Hodonín za jeho „...verné služby a nezištné prejavy náklonnosti, ktoré nám preukázal šľachtic Tomáš starší, gróf zo Svätého Jura, a aj teraz ich preukazuje z celej svojej

⁴⁷ DI 7 613: „...in concrematione et depopulatione possessionum et bonorum suorum ob sincere fidei constantiam, quam ad sacram regni Hungarie coronam gessit, intepide dampna et detrimenta quamplurima per nostros sequaces et adherentes pro tunc minus iuste sustulisse dinoscitur...“; ZsO I, num. 1543.

⁴⁸ Ján z Forchtensteinu bol pravdepodobne synom grófkyni Anny zo Sv. Jura a Pezinka – sestry grófov Petra II., Tomáša V. a Jána II. Rod Forchtensteinovcov (maď. Fráknoi) bol s grófmí spätý viacerými manželskými zväzkami.

⁴⁹ BRANDL, Wincenz (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XI*. Brünn : Verlag des Mährischen Landes-Ausschusses, 1885, num. 603, pag. 525-526: „...wir dem hochgeboren durichleuchtigen fursten marggrafen Josten herren czu Merichern und allen den seyenen von der gefänkchnuzz wegen, da er vns vorgeantent graf Thoman von sand Jörigen getan hat, nymer mer darumb czu sprechen nach reden nach manen wellen in allen wegen. Und das gelobe wir ganz und gar stet zu haben und czu halden mit unsern trewn an alles geverde...“

⁵⁰ Ostrihomský arcibiskup, člen ligy barónov a prelátov, ktorá najmä počas zajatia kráľovnej Márie a absencie kráľa získala legitímnu moc a prevzala vládu. Pozri bližšie DVORÁKOVÁ, ref. 43, s. 49.

⁵¹ SVT I, num. 358, pag. 512-514; DI 7 831.

⁵² Táto zaniknutá dedina sa nachádzala východne od Štvrtku na Ostrove neďaleko Malého Dunaja.

⁵³ Ide pravdepodobne o dedinu Topoľníky, ktorá patrila k majetkom hradu Eberhard.

⁵⁴ DI 7 893

⁵⁵ Západná časť kanižajovskej majetkovej domény sa rozprestierala takmer po celom území dnešného Burgenlandu.

*si*ly...“.⁵⁶ Tieto fakty poukazujú na ich neskoršie nadštandardné vzťahy. Hodonín však o dva roky vymenil s kráľom Žigmundom za majetok Tomášov, ktorý susedil s dedinou Eberhard (Malinovo).⁵⁷

Tomášov jediný potomok – dcéra Sibilla sa vydala za Petra z Kravař a zo Strážnice v roku 1397.⁵⁸ Po zabezpečení Sibilly dal niektoré zo svojich rozsiahlych majetkov ostatným príslušníkom jeho rodu. V roku 1400 napríklad daroval svojmu synovcovi Tomášovi VI.⁵⁹ dediny Veľký Grob, Čataj a *Gnarasth*.^{60, 61} Gróf Tomáš zomrel v roku 1405 bez mužského potomka. Jeho ostatné majetky sa stali predmetom deľby v roku 1412, kedy sa rozdelili medzi jeho brata Petra II. a jeho synov a synov vtedy už zosnulého grófa Tomáša mladšieho (†1405).

Manželské vzťahy s príslušníkmi moravskej šľachty

V roku 1396 sa prvýkrát spomína Tomášova manželka, ktorou bola Margaréta (Margita) zo Šternberka, dcéra Zdeňka zo Šternberka a Kunky (Kunigundy) z Kunštátu.⁶² Zdeněk zo Šternberka – založil lukovskú vetvu šľachticov zo Šternberka. Sídlil na hrade Lukov (10 km SV od Zlína) spolu so svojim bratom Jánom (Ješkom). Zdeněk bol stúpencom markgrófa Jošta na rozdiel od svojho brata Jána, ktorý bol stúpencom jeho brata markgrófa Prokopa. V roku 1385 sa zúčastnil ťaženia do Uhorska pod Joštovým vedením. Teda v tomto čase bol v opačnom tábore ako jeho budúci zať, gróf Tomáš zo Svätého Jura. Neskorší blízky vzťah a spojenectvo grófa Tomáša a moravského markgrófa Jošta dopomohli svätøjurskému grófovi k pevnejším väzbám na moravské územie a šľachtu, ktorá podporovala markgrófa Jošta. Prirodzene, manželstvo s Margitou zo Šternberka bolo motivované predovšetkým politickými dôvodmi.

V roku 1397 uzavrel manželský zväzok s príslušníkom moravskej šľachty aj Tomášov jediný potomok – dcéra Sibilla, ktorá sa vydala za Petra z Kravař a zo Strážnice.⁶³ Z tohto roku sa nám zachovala listina, v ktorej Peter potvrdzuje výšku svadobného daru svojej nastávajúcej manželke : z viacerých moravských dedín to malo byť 90 kôp českých grošov a

⁵⁶ Dl 8 454: „...*pensatis fidelibus servitiis et gratuitis complacentiis quas nobis nobilis Thomas de Sancto Jeorgio senior exhibuit et adhuc exhibet toto sue posse*...“ – listina je preložená v *Pramene V*, ref. 45, s. 96-97.

⁵⁷ Dl 8 640.

⁵⁸ Bližšie pozri ďalšiu kapitolu.

⁵⁹ Tomáš mladší bol synom grófa Jána II. zo Svätého Jura. V listinách sa uvádza ako *Temel junior* alebo *Thoman der junger*.

⁶⁰ Pravdepodobne ide o dedinu *Narasd* – dnešné Topoľníky.

⁶¹ Dl 8 556.

⁶² Pozri POKLUDA, Zdeněk. Rod Šternberků na Moravě. In *Zlínsko*, roč. 10, 1988 (vyd. 1991), s. 117-150.

⁶³ O Petrovi II. z Kravař a zo Strážnice pozri bližšie BALETKA, Tomáš. *Páni z Kravař - Z Moravy až na konec světa*. Praha : 2003, Nakladatelství lidové noviny, s. 251-270

ročne sa zaviazal zaplatiť 900 kôp českých grošov.⁶⁴ Peter bol synom Václava z Kravař a zo Strážnice, ktorý zomrel predčasne v roku 1381.⁶⁵ Petrovým poručníkom sa stal jeho strýko Peter z Kravař a Plumova. Ten spoločne so Stiborom so Stiboric aj potvrdzuje spomínanú listinu z roku 1397. V roku 1411 získal Peter z Kravař a zo Strážnice úrad najvyššieho komorníka moravskej cúdy⁶⁶. Neskôr sa významne zasadzoval o prepustenie Jána Husa z kostnického väzenia. Od roku 1416 bol moravským zemským hajtmanom. Postavil sa na stranu husitských pánov proti Žigmundovi Luxemburskému a počas júna 1432 viedol vojská moravských husitov pri vpáde na územie západného Slovenska spolu s Janom Vrbenským⁶⁷ a Blažkom z Borotína⁶⁸. Počas tejto spanilej jazdy sa husitské vojenské oddiely zmocnili úskokom Trnavy. V roku 1434 Peter z Kravař zomrel. S dcérou svätajurského grófa Tomáša Sibillou mal dvoch synov Václava II., Juraja I. a dcéru Katarínu. O Sibille však už po roku 1397 nemáme žiadne správy.

Svätajurského grófa Tomáša môžeme označiť za výborného diplomata, ktorý v službách uhorských Anjouovcov dosiahol na najvyššie krajinské pozície. Svoju vernosť a rozhodnosť preukázal aj v najťažších chvíľach, keď sa rozhodovalo o budúcnosti krajiny. Ako dalmátsky a chorvátsky bán a ďalej krajinský sudca bol na vrchole svojej kariéry, ktorá bola predčasne ukončená zmenou politickej situácie. Po nástupe Žigmunda Luxemburského už síce nezastával žiadny vysoký úrad a stiahol sa z politickej scény, no zveľadil najmä majetkovú držbu rodu. Paradoxné je, že v posledných rokoch svojho života sa pridal na stranu moravského markgrófa Jošta, ktorý bol jeho niekdajším väzňom. Z okruhu jeho stúpencov si vybral aj svoju manželku, rovnako ako neskôr i manžela pre svoju dcéru Sibillu.

⁶⁴ WENZEL, Gusztáv. *Stibor Vajda*. Budapest : Eggenberger-féle akad. könyvkereskedés, 1874, s. 214-215.

⁶⁵ Václav z Kravař sa narodil asi v roku 1352.

⁶⁶ Moravský súdny dvor.

⁶⁷ Ján Vrbenský († po 1436) – šľachtic slovenského pôvodu - majiteľ Hodonína. Najprv bol v službách Stibora zo Stiboric (mladšieho), no v roku 1432 prešiel na husitskú stranu. V roku 1432 sa zmocnil aj Skalice.

⁶⁸ Blažko z Borotína a Napajedel († po 1447) – pravdepodobne moravský šľachtic, spojenec sirotkov, kapitán (hajtman) Trnavy v rokoch 1432-1435.

Count Thomas (Temel) of Svätý Jur (*circa 1345 – †1405)

The counts of Svätý Jur and Pezinok represented one of the most distinctive noble families in the medieval Kingdom of Hungary. Descending from Hont-Poznan lineage, they chose their name according to their family properties Svätý Jur and Pezinok, received from Andrew the II. in the beginning of the 13th century. The paper deals with one of the most important figures of this noble house – count Thomas (*c. 1345 – †1405). He began his career in the service of Louis I. the Great as the castellan of the water castle Holíč, situated near Moravian border. In later years of Louis' reign, Thomas held the office of the treasurer (1378-1382) and comes of Nitra (1382). After the death of last Angevin king, Thomas remained faithful to his daughter Mary, who inherited the throne of the Kingdom of Hungary. For his loyal services, he was appointed as the governor (*banus*) of Croatia and Dalmatia (1384-1385) and chief justice of Hungary (*judex curiae regiae*) (1385). In the meantime two candidates to marry young queen appeared: Sigismund, the count of Brandenburg and Charles the Short, king of Naples. Besides, Elisabeth Kotromanić supported the plan of palatine Nicolas of Gara to contract the dynastic alliance with French royal court. However, this plan was never successfully realized. When Sigismund invaded the Kingdom of Hungary, Thomas was arrested by Moravian margrave Jošt, the half-brother of Sigismund himself. Later on, he was set free never to be that politically active and influential as before. However, he reconciled with Sigismund and his former incarcerator Jošt. Thomas spent his last years on his family estates, namely the castle of Svätý Jur and Eberhard castle. He died without male heir yet strengthened the position and importance of his lineage and significantly expanded the family properties. His descendants followed Thomas's example and became prominent figures in the Kingdom of Hungary.

Keywords: counts of Svätý Jur and Pezinok, Hont-Poznan lineage, noble families in medieval Hungary, Bratislava county, queen Mary of Anjou, Sigismund of Luxemburg, Moravian margrave Jošt, Elisabeth Kotromanić, castle Svätý Jur; Eberhard (Malinovo), Moravian nobles

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

GAHÉR, Daniel. *Gróf Tomáš V. (Temel) zo Svätého Jura (*okolo 1345 – †1405)*. In *Historické štúdie k jubileu Romana Holeca*. Historia nova [online], 2010, roč. 1, č. 1, Bratislava : Stimul, 2010, s. 9-21. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-1.pdf>

Vysvetlivky ku genealogickej tabuľke

† - dátum smrti

————— – určovanie rodinných vzťahov

-----► – pokračovanie genealógie rodu

∞ – manželský zväzok

roky uvádzané pod menom – časové rozhranie, kedy sa dané osoby spomínajú v prameňoch

roky v zátvorkách – obdobie zastávania úradu

alebo rok(y), kedy sa spomína daná osoba v úrade

roky v kurzíve – trvanie manželského zväzku

alebo rok, kedy sa osoba uvádza v manželskom zväzku,

prípadne dátum jej smrti

Genealogická tabuľka grófov zo Svätého Jura a Pezinka v 13. a 14. storočí

svätøjurská línia

pezinská línia

starsia svätøjurská línia

starsia pezinská línia

Tomáš I.

1204-†1217

nitriansky župan (1208, 1209)

Sebeš I.

1206-1241

kráľovský pohárnik (1209, 1216, 1217),
nitriansky župan (1231, 1233, 1236, 1239)
∞ Alžbeta (dcéra bána Dominika) 1260

Alexander

1206-1236

kráľovský pohárnik (1216-1217)

Abrahám I.

1247-1262

Barbora

1262

Achilles I.

1241-1256

N (syn)

†1241

Kozma I.

1241-1256

Tomáš III.

1270-1287

Abrahám III. (Običk)

1274-† 24.6. 1307

Abrahám II.

1270

Tomáš II.

1275-1277

krajinský sudca (1275),
slavónsky bán (1275),
bratislavský župan (1275-77),
nitriansky župan (1276-1277),
komárňanský župan (1277)

N (dcéra)

1285-1294

1. ∞ „Malý“ Michal Rosd † pred ...1285
2. ∞ Jakub Lónyai 1285-1294

Pavol I.

1270-1296

Kozma II.

1270-† pred 27.1.1297

∞ Alžbeta 1297

stredná svätøjurská línia

stredná pezinská línia

Tomáš IV.

1296-1316

Peter I.

1308-†1363/1364

berežský župan (1360-1361)

Sebeš II.

1304-1353

∞ Klára Donč (Balašová)

Achilles II.

1297

Pavol II.

†1308

Anna

1355-1356

∞ Mikuláš II. Forchtenstein

Peter II.

1363-1414

∞ Alžbeta

Ján II.

1363-1394

∞ Katarína z Hederváru

Tomáš V.

1363-† pred 18.6. 1405

kastelán Holičského hradu (1375-1378),
kráľovský taverník (1378-1382),
nitriansky župan (1382),
dalmátsky a chorvátsky bán (1384-1385),
krajinský sudca (1385)

∞ Margita zo Šternberka 1396-1413

Mikuláš I.

1353-1373

∞ Barbora 1383

Katarína

?

∞ Ulrich Zelkingen

Ján I.

1353-†1383

dvorský rytier (1363-1380)
∞ Margita

Juraj I.

1353

Ladislav I.

1404-1423

Peter III.

1404-1422

Cecília

1413-1436

∞ Štefan z Rozhanoviec
†1439/40

Kozma III.

1404-1418

Barbora

1423

∞ Wolfgang Pollheim
1423

Tomáš VI.

1375-

† pred 13.12 1405
∞ Katarína (Haym?)
1395

Sibilla

1397

∞ Peter z Kravař
a zo Strážnice
1397-1412

Mikuláš II.

1383-1440

kapitán Vyšehradu
(1439-1440)
∞ Klára z Hederváru
1393

Juraj II.

1383-†30.1. 1426

dvorský rytier (1402-1425)
bratislavský župan (1408-1409)
1. ∞ Jarochna Ostrowska 1396-97
2. ∞ Anna z Levíc (Lévai) 1414
3. ∞ Katarína z Perína (Perényi) 1418-1428

Imrich I.

1383-1387

Margita

1386-1387

∞ Fridrich Pottendorf
1387

Pavol III.

1383-1387

Anna

1387

∞ Pavol II.
Forchtenstein
1387-1414